

MATERIAŁ 1. Tekst do analizy dla języka polskiego

Zuzanna Opolska, *Jak rozmawiają ze sobą lekarze i ratownicy? "U nas jest trochę jak w filmach Patryka Vegi"*

Uznawany za geniusza filozofii języka Ludwik Wittgenstein mówił, że granice języka to granice jego świata. W przypadku braci ratowniczej wydaje się "ON" nie mieć końca... Ich socjolekt to konglomerat wulgaryzmów i spolszczeń angielskich skrótów takich jak "zwiększ mu pipę", które odnosi się do ustawień na respiratorze PEEP. Co jeszcze znajdziemy w słowniku mających fantazję medyków?

– Ratownik to po prostu "noszowy", po pięciu latach – "starszy noszowy", kierowca karetki – "dyszlowy", a lekarz w zespole S to formalnie "uczony", nieformalnie "jeżdżąca pieczętka". Dyspozytor to "dystrybutor" – jeśli łyka wszystko, czyli zmusza nas do "leczenia wożeniem" z automatu staje się pelikanem. Sam ambulans nazywany jest różnie – "taksówką", "karetą", "budą" albo "rajdowozem". Kiedy jedziemy na sygnale, to jedziemy "z honorami", "na wyjcu", "na dzwonkach", "na cito". Są jeszcze miejscówki: "sortownia", czyli SOR, "fabryka formy" – OIOM/OIT, "wieczorynka" albo "nocnik" – nocna i świąteczna pomoc lekarska, "Houston", "wesoły domek" – szpital psychiatryczny i "dom chłopca", nazywany też "domem prawdziwego mężczyzny" – izba wytrzeźwień – komentuje Wojtek, 30-letni ratownik medyczny.

Wśród "zabawek", czyli w zestawie reanimacyjnym karetki znajdziemy natomiast: "słuchawki" (stetoskop), "dmuchawkę" albo "wentylator" (respirator), służący do strzałów: "defik", "skop", "mikrofalę", "toster", "opiekacz" (defibrylator), "smoczek", "gardlanek", "kołek w gębę" (rurka ustno-gardłowa), "teflon", "dzidę", "szprycę" (weflon).

Nazwy leków wypełniających apteczkę "noszowego" często nawiązują do ich działania. Mamy więc "siurosemid" odnoszący się do moczopędnego Furosemidu, "midaśkę" albo "sennik" określające nasenne Midanium i "zemstę ratownika", nazywaną zamiennie "snem o Bałtyku", a oznaczającą neutralizujący każdego pacjenta duet Relanium i Furosemid. Poza tym w "taksówce" nie może zabraknąć "tik-taków" (Captopril), "rolek", "witamin R" (Relanium), "Katty Parry" (Ketonal), "emefki" (Morfina), "Moher Killera" (Nitromint), "solanki", "kroplanki", "krystynki" (NaCl), "propsika", ze względu na kolor nazywanego też "mlekiem" (Propofol), "halowp****lu" (Haloperidol), "klonu" (Klonazepan) i "małego różowego pierwszego rzutu" (Hydroksyzyna).

Pacjenci dzieleni są według wagi, zaczynając od odyńców (90–110 kg), przez walenie i orki (120–150 kg), po kaszaloty (> 160 kg) i według przypadłości. I tak: chora z AF (migotaniem przedsionków) to "Panna Migotka", pacjent z urazem wielonarządowym to "pacjent combo", pacjent po dopalaczach "dziewczynka z zapałkami", ofiara postrzału –

"dziurawiec", pijak – "żulterier" albo "Marian", pijak spożywający alkohol niespożywczy – "Gumiś", przejechany przez pociąg – "pendolino", zamarznęty – "mrożonka", skoczek z okna – "pan Kleks", a pacjent skrajnie odwodniony w podeszłym wieku – chrupek.

– "Chodzik" to chory, który sam przejdzie do karetki, a każdy leżący to "leżak" lub "lotnik". To na czym leży to "futurał", "tapczan" lub "szuflada", a to, w co jest owijany, to "sreberko" "folijka" albo "ferrero roche". Jest jeszcze coroczna grudniowa akcja "zamień babkę na choinkę", odnosząca się do rodzin pozbywających się seniorów w okresie świątecznym – dodaje Wojtek.

Gwara ratownicza nie dotyczy wyłącznie żywych – wobec świata zmarłych też znajdują mniej lub bardziej delikatne określenia: "al dente" (zgon), "skierowanie do św. Piotra" (protokół zgonu), "śpiwór", "sukienka" (worek na zwłoki), "święte papiery" (akt zgonu), "family frost" (prosektorium). Janusz, 58-letni ginekolog, podkreśla, że socjolekt w większym stopniu niż ginekologów dotyczy ginekologów-położników. To na porodówce spotkamy się ze "skrobanką", oznaczającą wyłyżeczkowanie jamy macicy, "pudełkiem" – inkubatorem, "oxy" – oksytocyną, "orką" – otyłą pacjentką, "dawaniem w żyłę" albo "dawaniem w mięso" – zastrzykami i "ścięciem", czyli cesarką. Są jeszcze przekleństwa, o których wspominał już Michał. W trakcie "krojenia" mają jeden cel – mobilizacja.

Źródło: fragment artykułu

<https://www.medonet.pl/zdrowie/zdrowie-dla-kazdego,slang-lekarzy-i-ratownikow--u-nas-jest-troche-jak-w-filmach-patryka-vegi,artykul,07477582.html>

MATERIAŁ 2: Innowacje leksykalne

Przykładowa tabela z rodzajami innowacji leksykalnych dla języka polskiego

typ innowacji	Definicja	przykład
neosemantyzmy	<i>wyrazy, które nabrały nowego znaczenia lub są używane w nowym znaczeniu</i>	socjolekt tancerzy: <i>rama</i> , czyli podstawowa pozycja, którą przybierają tancerze podczas tańców standardowych
neofrazeologizmy	<i>nowe połączenia wyrazowe</i>	socjolekt piłkarzy: <i>grzać ławę</i> , czyli być zawodnikiem rezerwowym
neologizmy ekspresywne	<i>innowacje leksykalne wyrażające ocenę, wartościowanie oraz emocje</i>	socjolekt hodowców roślin: <i>rośliniara</i> , czyli osoba, która bardzo, często przesadnie, lubi rośliny, pasjonuje ją ich uprawa

uniwerbizmy	<i>jednowyrazowe określenia zastępujące ustabilizowane nazwy wielowyrazowe o tym samym znaczeniu</i>	socjolekt kucharzy: <i>wydawka</i> , czyli miejsce wydawania potraw
zapożyczenia	<i>wyraży, związki frazeologiczne i konstrukcje gramatyczne przejęte z innego języka</i>	socjolekt graczy: <i>noob</i> , czyli nowa osoba w grze, niezaznajomiona z panującymi zasadami, ruchami, przedmiotami czy systemem walki
skrótowce	<i>neologizmy związane z ekonomią językową, których „celem jest zespolenie skrótów poszczególnych wyrazów wchodzących w skład nazwy wielowyrazowej” (SOJP)</i>	socjolekt szafiarek: <i>SH</i> , czyli skrót od second hand

MATERIAŁ 3: przykładowe słowniki socjolektów dla języka polskiego

- 1. słownik osób grających w gry:**
<https://how2play.pl/leagueoflegends/sownik-pojec-i-skrotow-z-league-of-legends/>
- 2. słownik streatwearowców:**
<https://www.theillest.pl/sneakersowy-sownik/>
- 3. słownik złodziei:**
<https://www.magazyndetektyw.pl/sownik-gwary-wieziennej-2/>
- 4. słownik piłkarzy:** <https://romanowo.pl/sownik-pojec-pilkarskich/>
- 5. słownik dziennikarzy:**
[https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski - Profesjolekt dziennikarzy](https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Profesjolekt_dziennikarzy)
- 6. słownik wspinaczy:**
http://www.sktj.pl/epimenides/szkol/slgnfr_p.html

Wykaz źródeł cytowanych w scenariuszu

Bartmiński J., 2006, Językowe podstawy obrazu świata, Lublin.

Grabias S., 1997, Język w zachowaniach społecznych, Lublin.

Grabias S., 2001, Środowiskowe i zawodowe odmiany języka – socjolekty, [w:] Współczesny język polski, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin, s. 235–254.

Kołodziejek, E., 2002, Socjolekt studentów – fakt czy mit?, [w:] red. M. Białoskórska, L. Mariak, Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny, t. 8, Szczecin, s. 289–299.

Krasowska, D., 2018, Ekspresywne nazwy osób w języku białostockich licealistów i studentów. "Białostockie Archiwum Językowe" 18, s. 99–114.

Pędzich B., 2012, Jak powstaje socjolekt? Studium słownictwa paralotniarzy, Warszawa 2012.

Piekot T., 2001, System aksjologiczno-normatywny w socjolekcie kulturystów, „Poradnik Językowy”, z. 5.

Piekot T., 2008, Język w grupie społecznej. Wprowadzenie do analizy socjolektu. Wałbrzych.

SOJP – Słownik ortograficzny języka polskiego, red. M. Szymczak, Warszawa 1986.

Wilkoń, A., 2000, Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny, Katowice.